

Zuzana BARIAKOVÁ
Barbora BARONOVÁ
Petr BORKOVEC
Rumena BUŽAROVSKA
Karol CSIBA
DALFAR
Dávid DZIAK
Sylva FICOVÁ
Lajos GRENDEL
Susan HAWTHORNE
Petr HRUŠKA
Karol CHMEL
Dejan ILIĆ
Jana JUHÁSOVÁ
Jakub KAPIČIAK
Mária Klapáková
Zlatko KRALJIĆ
Juraj KUNIAK
Eva LAVRÍKOVÁ
Adin LJUCA
Oľga LOMOVÁ
Martin MAKARA
Iva MÁLKOVÁ
Radek MALÝ
Natália MITKOVÁ
Juraj MOJŽIŠ
Viliam NÁDASKAY
Duško NOVAKOVIĆ
Jozef PALAŠČÁK
Radoslav PASSIA
Marko POGAČAR
Derek REBRO
Stanislava CHROBÁKOVÁ REPAR
Kateřina RITTEROVÁ
Jitka ROŽNOVÁ
Ivica RUTTKAYOVÁ
Nóra RUŽIČKOVÁ
Ivana LUKEŠ RYBANSKÁ
Marta SOUČKOVÁ
Marína ŠIMAKOVÁ SPEVÁKOVÁ
František ŠÍSTEK
Árpád TÓZSÉR
Eva URBANOVÁ
Zuzana VRABCOVÁ
Karol WLACHOVSKÝ

- ▶ (...) zdá sa, že sme si v prvom roku vychádzania získali dôveru *odborníkov* – a že sme u nich aj *nakúpili*. Čo presne sme nakúpili, to ešte len ukáže čas, už dnes však ide o ambivalentnú situáciu.
S. Chrobáková Repar v rubrike EDITORIÁL
- ▶ Maďarskí autori na Slovensku mali kontakty so svojimi slovenskými rovesníkmi. Vždy sa našla osobnosť, ktorá vzala na seba akúsi úlohu spojky. Ak si do augusta roku 1968 túto rolu prisvojil prozaik a prekladateľ Dezső Monoszló (Bistro a kaviareň Krym, starý Klub spisovateľov na Štefánikovej ul.), po jeho emigrácii si ju pozvoľna osvojil L. G. (Kaviareň u Michala na Sedlárskej ul.).
K. Wlachovský v rubrike SPOMÍNANIE
- ▶ Poézia je čačka, ktorá už dávno stratila svoj cieľ – forma, ktorá zabudla na svoj obsah; pripomína koleso zo sedliackeho voza, visiace na stene modernej čárky. Pôvodným cieľom básne totiž bolo prínútiť bohov zostúpiť na zem (ľudia „na nich hodili poéziu ako magickú slučku“, píše Nietzsche) (...).
Á. Tózsér v rubrike Z DENNÍKA
- ▶ *V inej budúcnosti tu nie som, / som niekde inde, / s niekým iným / alebo sama, / čas a priestor sú prispôsobiteľné / a cesta do večnej prítomnosti otvorená.*
I. Ruttkayová v rubrike POÉZIA
- ▶ *Ale ťažkú hlavu mala mať, lebo zlepšená sexuálna komunikácia zákonite viedla k fikčnej konvencii, napriek klasickej premise, že spodný prúd takzvanej vzťahovej zápletky predstavuje smutnejšiu časť príbehu než časť predstieraného šťastia. Rovnako je pravda, že ani jeden z nich sa už nechcel ďalej prehrabávať zvyškami spálenej trávy, čiže jeden aj druhý odmietli ďalšie verzie. Nie, nie, žiadne nové verzie. A basta!*
J. Mojžiš v rubrike PRÓZA
- ▶ Bez mučenia sa priznávam, že som intuitivista, takže postupujem skôr po hmate, nemienim pristupovať k pitve toho, čo som napáchal, a teda: chodím asi krivolako, často račou chôdzou, od jazyka k významu a naopak, od významu k jazyku... Jazyk ma vždy prekvapí, ide len o to, či prekvapeniu podľahnúť, alebo si ho chvíľu prevracať v rukách ako Rubikovu kocku a pokúsiť sa o správny tvar...
K. Chmel v rubrike BESEDA
- ▶ *Ako len rezonujú grécke a latinské / mená, skupinky konzonánt a hlasy / veliteľov armád, ako srší mladosť sveta / v mojej už starej krvi.*
D. Ilić v rubrike PREKLAD
- ▶ *v preši do drevenej prikrývky zavitý / poéziu ociedzam / pekne sa prešujem / a mušť kyselkavej chuti, zabitý / nejedlý.*
Z. Kraljić v rubrike PREKLAD
- ▶ Mimo chodem: ten „šileneč“ Ioni založil v Praze nakladateľstvá Samizdat, sám obíhá ministerstva, grantové inštitúcie, prekláda české autory (...). Prodělává, samozřejmě. A nepřestává věřit v dosah české poezie. Rubrika NA DOSAH muyslím po právu patří.
P. Hruška v rubrike NA DOSAH
- ▶ Nezávislí nakladatelia nejsou hybridní podniky, spíše zdroje kulturní rozmanitosti. Přinášejí bibliodiverzitu, jež umožňuje čelit ohromné mase velkých vydavatelství a knihkupectví.
S. Hawthorne v rubrike V ZÁBERE
- ▶ Všetka exotika je v oku pozorovateľa.
Dalfar v rubrike NA MARGO

ĽUDIA, FAKTY, UDALOSTI

Interview s osobnosťami vedy, kultúry, umenia, športu.

Rozhovory s tými, ktorí nám majú čo povedať.

Autor a moderátor: **Róbert Šedivý**

Redaktorka: Gabriela Magová (a i.)

Počúvajte Rádio Devín!

Pozývame vás na stretnutie s hosťami 10 (+ 3) špeciálnych vydaní relácie *Ľudia, fakty, udalosti* v koncepcii Róberta Šedivého, venovaných slovenskej literatúre a literárnej kritike. Boli medzi nimi aj prispievatelia *Fraktálu* a naše redaktorky. Audiozáznamy nájdete na internete v Archíve RTVS.

Preklikajte sa k živému slovu!

Jeden z rozhovorov na internete síce nie je, no radi vám ho – a tiež ďalšie ponúkame na čítanie. Niektoré rozhovory aj s tým, čo v relácii pre jej časové vymedzenie nezaznelo.

Čítajte FRAKTÁL

30. 03. 2019	Valér Mikula	
26. 01. 2019	Stanislava Repar	https://www.rtv.slovenska.sk/radio/archiv/1314/1066543
12. 01. 2019	Juraj Briškár	https://www.rtv.slovenska.sk/radio/archiv/1314/1058764
29. 12. 2018	Ján Štrasser	https://www.rtv.slovenska.sk/radio/archiv/1314/1052267
15. 12. 2018	Marta Součková	https://www.rtv.slovenska.sk/radio/archiv/1314/1044456
01. 12. 2018	Jaroslav Šrank	https://www.rtv.slovenska.sk/radio/archiv/1314/1035237
17. 11. 2018	Peter Zajac	https://www.rtv.slovenska.sk/radio/archiv/1314/1026669
20. 10. 2018	Radoslav Passia	https://www.rtv.slovenska.sk/radio/archiv/1314/1012004
06. 10. 2018	Peter Darovec	https://www.rtv.slovenska.sk/radio/archiv/1314/1004059
08. 10. 2018	Zora Prušková	https://www.rtv.slovenska.sk/radio/archiv/1314/988436
.....		
21. 01. 2015	Stanislav Rakús	https://www.rtv.slovenska.sk/radio/archiv/1314/137414
23. 1. 2013	Milan Hamada	
14. 08. 2010	Vladimír Petřík	

<http://devin.rtv.slovenska.sk/clanky/kulturny-dennik/80364/vladimir-petrik>

„Keď som jedného dňa pochopil, že literatúra ma naozaj zaujíma, mal som možno naivný pocit, že musí zaujímať každého. Po oboznámení sa so všeobecným vkusom zisťujem: áno, literatúra zaujíma kdekoho, no nie tá, ktorú som mal na mysli, umelecká literatúra, ale skôr literatúra spotrebná (v horšom prípade) či oddychová (v tom lepšom). Všetko je inak. Prívrženci umeleckej literatúry, tuzemskí „múziční čitatelia“, by sa dokázali spočítať medzi sebou.

To nie je nárek, to je zrelý súd. No usilujem sa o nadhľad. Autori, vydavatelia, knihkupci, knihovníci, pedagógovia. Literárni kritici, vedci, teoretici. To sú ľudia, ktorí sa rozhodli s literatúrou žiť naplno, nech to stojí, čo to stojí, a ktorí nám pripomínajú, neraz skepticky (ale aj vášnivo), že literatúra môže zaujať každého. Nechcú od nás veľa. Azda len to, aby sme sa zamysleli, kým chceme byť...“

Róbert Šedivý

EDITORIÁL

Stanislava Chrobáková Repar: *O živej práci* 3

21.

Nóra Ružičková: *Ilustrácie* 6 (26, 46, 55, 86, 92, 113, 123)

SPOMÍNANIE

LAJOS GRENDEL (1948 – 2018)

Karol Wlachovský: *Natvrvalo* (spomienka) 7

Lajos Grendel: *Tvrdiak* (poviedka; preložil Karol Wlachovský) 9

Z DENNÍKA

Árpád Tőzsér: *Pasce času* (prel. Jitka Rožňová) 15

POÉZIA

Ivica Ruttkayová: *Mapy, pokrok ľudstva* a iné básne 27

PRÓZA

Juraj Mojžiš: *Retro* (poviedka) 31

BESEDA

Jozef Palaščák: *Objaviteľská hodnota zlyhávania* (rozhovor s Karolom Chmelom) 47

PREKLAD

EX-JUGO

Duško Novaković (ČH/SRB): *Et cetera* a iné básne (prel. Karol Chmel) 56

Marko Pogačar (HR): *Zo všetkých strán* a iné básne (prel. Karol Chmel) 63

Dejan Ilić (SRB): *Loď* a iné básne (prel. Karol Chmel) 70

Zlatko Kraljić (SI): *Havrany* a iné básne (prel. Stanislava Chrobáková Repar) 77

Rumena Bužarovska (MAC): *Môj muž, básnik* (poviedka; prel. Zuzana Vrabcová v spolupráci so Stanislavou Chrobákovou Repar) 82

Kresby v rubrike PREKLAD: Zlatko Kraljić

NA DOSAH

HRUSKA.POEZIA.CZ

Adin Ljuca (BaH/CZ): *To, co není* (básne; prel. František Šístek; perex Petr Hruška) 87

V ZÁBERE

BIBLIODIVERZITA

Susan Hawthorne: *Úvod. Bibliodiverzita* (úryvky z monografie, prel. Sylva Ficová) 93

Sabara Baronová: *„Je to boj.“* Rozhovor so Susan Hawthorne (úryvok; prel. Natália Mitková) 103

Ivana Lukeš Rybanská: *Knižní rozmanitost zblízka. Česko – a taky Slovensko v záběru* (článok) 108

ÚVAHA

Stanislava Chrobáková Repar: *Oblúk luku, napätie tetivy, blesk šípů*. O transkultúrnosti v reči človeka 114

Juraj Kuniak: *Vedomie, citadela a pustý hrad* 117

NA MARGO

DALFAR

... čítania 119

TÉMA

PODOBY SÚČASNEJ POÉZIE (perex: Dušan Teplan) 124

Jana Juhásová: *Od vecnosti v básni k nadtextovej alegórii*. Malé nehody vo veľkom tanci smrti 124

* Jakub Kapičiak (*doorway page*) 130

Viliam Nádaskay: *Miesta je čoraz menej*. Interpretácia básne Kataríny Kucbelovej 131

* Radek Malý (Petr Borkovec) 135

Iva Málková: *A zlomená jabloň / po dedovi...* Báseň Jaroslava Žily 136

* Eva Urbanová (Michal Habaj) 141

Kateřina Ritterová: *Všetchny mé básně jsou erotické a nejsou vůbec neurotické*. Apokalypsa poetického jazyka v poezii portugalské básnířky Adílie Lopesové 145

* Olga Lomová (Liou Sia) 150

KYVADLO

EVA LUKA: PANI KURČAŤOVÁ I. TEN, KTO SA NARODÍ ZLE

Eva Lavríková: *Nespochybniteľná láska k zvláštnostiam* 153

Dávid Dziač: *Čítať sa preje alebo Menej by bolo oveľa viac* 153

KRITIKA

Marína Šimáková Speváková: *Priestory a hlasy v básnickom imagináriu V. Dianiškovej*

(V. Dianišková, Správy z nedomovov) 159

Dalfar: *Čítanka sveta* (J. Briškár, Z pohľadu dvoch pohárov mlieka) 162

Derek Rebro: *Sympatická snaha, kontraproduktívny výsledok* (O. Gluščíková, Atlas biologických žien) 165

Karol Csiba: *Apropos samota* (L. Bendzák, Samota je moja staršia sestra) 171

Mária Klapáková: *Zufalý výkrik dovnútra* (J. Púček, Med pamäti. Štyri naivné monológy) 174

Zuzana Bariaková: *Cestou necestou* (Z. Mojžišová, Za rómskym ľudom) 176

Radoslav Passia: *Nehymnický o živote na hrane* (S. Žadan, Hymna demokratickej mládeže) 178

Martin Makara: *K figovej vetve priviažem povraz* (Amos Oz, Judáš) 179

NA CESTE

PETR HRUŠKA

Víc nic 182

HMYROM!

PETR BORKOVEC

Kůň a ryby 183

GLOSA

Jakub Kapičiak: *O štrngote, šuchote, krokoch, zakašľaní... a interpretáciách*. Rozprávanie o performancii Jiřího Kovandu 185

O AUTOROCH 188

Stanislava Chrobáková Repar

O ŽIVEJ PRÁCI

Druhý ročník časopisu *Fraktál* otvárame – ako inak – *poéziou*, ktorá v rámci všetkých literárnych druhov a žánrov zostupuje najhlbšie do podzemia reči a na svetlo sveta vynáša tie najskrytejšie prejavy nášho individuálneho Ja, ale aj spoločenskej diskurzívnosti, o ktorých často netušíme ani my sami, alebo si ich len sťažka pripúšťame. Zamerali sme na ňu pozornosť v rámci rubriky TÉMA (*Podoby súčasnej poézie*), ale aj rubrik PREKLAD, NA DOSAH, BESEDA, ÚVAHA, a do značnej miery i ďalších: Z DENNÍKA – Arpád Tózsér, NA CESTE – Petr Hruška a samozrejme KRITIKA. Dotýka sa však aj otázok súvisiacich s čítaním a vydávaním kníh (V ZÁBERE, NA MARGO, HMYROM!), okrem iného aj preto, lebo na prípravu čitateľského či vydavateľského zázemia pre poéziu potrebujeme najviac porozumenia, úsilia, ale tiež (práve tak všeobecnej, ako v istom zmysle špecifickej) zrelosti – poézia naše literárne i jazykové nadanie okupuje bezo zvyšku.

Niektoré rubriky sme mali pripravené už do predchádzajúceho čísla, ibaže sa nám doň skrátka nevmetili (napríklad rubriky PREKLAD, NA DOSAH P. Hrušku alebo V ZÁBERE – poslednú ešte pred vyjdením knižky *Bibliodiverzita. Manifest nezávislé nakladateľky*, ktorá je už nejaký ten týždeň na svete). A zakaždým znova je až neuveriteľné, akú „kombinatorickú schopnosť“ takéto celky vykazujú. Ako prirodzene prerástli do tém a okruhov ďalšieho čísla a posilnili jeho vlastné zameranie, ak sa aj, povedzme, že priamo, nespojili s problematikou moci, politiky, ideológie či filozofie z čísla 4 (2018) – napríklad tunajšie príspevky z bloku EX-JUGO. A vice versa – napríklad rubrika MOJICH 10 z minulého čísla *Fraktálu* a spod pera literárneho vedca Valéra Mikulu sa práve v súvislosti s novým číslom dostáva do ďalších kontextov a súvislostí. Iba takto, viacstupňovo a kontinuálne (alebo vertikálne a horizontálne) sa vo *Fraktále* šírime a prehľbujeme, t. j. z množujeme a rozčleňujeme vedomie o nás samých, a v neposlednom rade prispievame aj k spoločnému poznaniu a dobru.

Podobná významová flexibilita a súčasne štruktúrna zákonitosť je pri skladaní každého nového čísla fascinujúca – aspoň pre mňa, ktorá do celého procesu vstupujem ako prvá aj posledná, už počas jeho plánovania, a potom ešte raz, vo výsledku. Jednotlivé príspevky a rubriky k sebe prikladám a vnímam s istým časovým náskokom, vyhodnocujem, ako sa vzájomne prepájajú, ovplyvňujú, posilňujú či problematizujú. Je to *živá práca*, živý multidiológ, no takisto herný priestor, z ktorého nevytliezajú hotové návody, obsahy alebo štruktúry a vzorce, ale vždy nová a vždy iná kvalita čitateľovho oslovenia. Tento viachlas, ktorý vzniká vo vnútri každého čísla, zakaždým znova prekva-

pujúci a neopakovateľný, je na práci editora alebo zodpovedného redaktora časopisu azda to najúžasnejšie. Ak, pravda, nebudem spomínať ďalšie súvislosti, ktoré nás vedú pozitívne nabudiť: komunikácia s autormi i tvorivým duchom ich diel/a, odhaľovanie nových mien a rukopisov, čitateľnejšie hodnotové/významové prekresľovanie spoločenského priestoru, prinajmenšom toho, ktorý sa vzťahuje na literatúru, umenie a kultúru, vybrusovanie kritického intelektu u tých, ktorí sa nenechajú priviazať k prevládajúcej mienke či literárnemu diskurzu, ale si prešliapávajú vlastný názor a vlastný umelecký výraz, prúdenie duchovných energií v ich skrytej sile, atď.

A táto úvaha by nebola presná ani úplná, keby som aspoň okrajovo nespomenula aj potešenie z vytvárania príležitostí (zdola, od nás) na publikačnú výmenu a na obohacovanie tejto výmeny zo strany každého jedného čitateľa Fraktálu, de facto účastníka literárneho procesu. Pravdaže, procesu sebe podobného, a predsa neohraničeného. Na tomto fakte nič nezmení ani financovanie nášho časopisu z verejných prostriedkov; zdá sa, že sme si v prvom roku vychádzania získali dôveru *odborníkov* – a že sme u nich aj *nakúpili*. Čo presne sme nakúpili, to ešte len ukáže čas, už dnes však ide o ambivalentnú situáciu. Na jednej strane by sme odteraz mali mať prostriedky na honoráre pre redaktorov, spolupracovníkov i autorov, alebo – aj keď len v minimálnej, t. j. limitujúcej miere – na tlač, ktorá bola doteraz v úplnosti sponzorovaná. Na druhej strane však honoráre (aj v našom časopise – tak ako inde) ostávajú zahanbujúco nízke – a v tom nám naše úsilie, žiaľ, nevyšlo. Medzi „normálne“ a „do neba volajúce“ sa totiž na Slovensku často kladie znak rovnosti – a honoráre pre ľudí z literatúry, ktoré sa už najmenej tri desaťročia nehýbu z miesta, sú toho zdrvivým dôkazom.

A keď už sme pri tom: aby bola moja informácia kompletná, musím ešte uviesť, že občianske združenie Fraktál podalo do Fondu na podporu umenia aj žiadosť o druhý grant, ktorý mal napomôcť propagácii časopisu a jeho lepšiemu uchytieniu na kultúrnej scéne. Ako? Tak, že by sme verejne, v priamom styku s publikom či akademickou pôdou *prezentovali* našich autorov a ich tvorbu, práve tak horúce témy či literárne (aj odborné) otázky, ktorým sa venujeme alebo hodláme venovať, ale aj jednotlivé vydania, resp. čísla časopisu... a to aj na miestach, kde možno časopis predávať (festivaly, veľtrhy a pod.) alebo kde preň možno hľadať budúcich záujemcov a predplatiteľov. Začínajúcemu časopisu, tobôž dnes a medzi podfinancovanými ľuďmi z kultúry či vedy, sa len ťažko hľadá stovka, nieto tisícika verných, t. j. „upísaných duší“. A chceli sme tiež prostredníctvom tohto grantu podporiť a rozvinúť našu vlastnú (seba)reguláciu a (seba)hodnotiaci potenciál *zdola* tým, že si zabezpečíme potrebnú spätnú väzbu z vlastných radov, t. j. od osobností slovenskej literatúry. Nepochodili sme a na Fonde na podporu umenia náš projekt *FRAKTÁLive* nepodporili – vraj nemá dostatočný prezentačný potenciál. Pritom tlak na distribúciu a predajnosť časopisov zo strany toho istého Fondu ako poskytovateľa a pre-rozdeľovateľa verejných peňazí v literatúre a umení je známy (a tiež pochopiteľný); podaný grant bol jednou z možností, ako práve takémuto tlaku zodpovedne a samoiniciatívne predísť, nespoliehajúc sa len a len na dotácie...

Niečo tu teda neseďí. A nie sme to my, kto by si mal položiť otázku: Ako je možné, že pravá ruka nevie, čo robí ľavá? – a odpovedať si na ňu. Otázka, ako zabezpečiť podporovanému periodiku viac čitateľov a vyššie výnosy, a pritom nemať, nezískať (tu ani tam, vo vlastnej ani v cudzej réžii) nijaké zdroje na jeho distribúciu, na systematickú propagáciu jeho výstupov či verejnú prezentáciu jeho autorov a diel po Slovensku (ba ani na stretávanie redakčnej rady časopisu, ktorá nie je bratislavocentrickým podnikom), je síce z tých, ktoré denne pristávajú na mojom stole, no jej vyriešenie treba hľadať inde a u iných. A nejde len o uspokojenie požiadaviek, ktoré sú kladené na časopis zvonka. Je to začarovaný kruh. Veď práve výnosy z predaja časopisu predstavujú – pri schválenej sume na jeho vychádzanie (približne polovičnej oproti podanej žiadosti) – jedinú možnosť, ako si v redakcii zaplatiť materiálové náklady, poštovné a telekomunikačné poplatky, ale aj mnohé služby, bez ktorých by sa ktorékoľvek periodikum nezaobišlo. A ako aspoň čiastočne vykompenzovať nedostatočné honoráre, najmä tie redakčné, z ktorých si, navyše, spomínané náklady budeme musieť pokrývať sami. Prehovorila som, lebo nechcem a nemôžem o týchto systémových nezrovnalostiach mlčať.

Aby nedošlo k nedorozumeniu: nejde o peniaze, veď celý uplynulý rok sme dobrovoľne pracovali aj bez nich. Ide o rozumnosť, kultúrnosť a spravodlivosť; vstupom do dotačného systému sa situácia z princípu mení. Nevidím dôvod na to, aby boli ľudia u nás znevažovaní ustavičným podhodnocovaním svojej (ich) práce iba preto, že pracujú v nezávislej (vysokej alebo alternatívnej) kultúre, ďaleko od šoubiznisu či – očividne výnosnejšej – bezduchej zábavy. A pritom poézia, *poézia* nám otvorila cestu k vlastným dejinám... a slepí pevcí vtisli svetu pečať, ktorou ho vytrhli z pazúrov (zo „spárov“!) chaosu a ľudské spárovali s božským.